

*Присвячується Хуліо Мінгесу.
Із вдячністю за вірність і пам'ять.*

Зміст

1. Банк Чіуауа	5
2. Мости Сьюдад-Хуареса	33
3. Золото полковника Вільї	67
4. Чернечий Яр	98
5. Дім Кахлів	128
6. Зустріч на площі Конституції	157
7. Звістки про революцію	189
8. Чоловіча справа	227
9. Десять лютневих днів	256
10. Дорога до Веракруса	286
11. За річкою Браво	314
12. Пагорби Сакатекаса	346
13. Сніданок у «Санборнс»	374
14. Рівнини Селаї	412
15. Остання місія	449
Епілог	472
Про автора	479

1. Банк Чіуауа

Це історія одного чоловіка, однієї революції та одного скарбу. Революція сталася в Мексиці за часів Еміліано Сапати та Франсіско Вільї¹. Скарбом були п'ятнадцять тисяч золотих монет номіналом у двадцять песо. Вони були викарбувані за часів імператора Максиміліана² й викрадені з банку в Сьюдад-Хуаресі восьмого травня 1911 року. Чоловік звався Мартін Гарет Ортіс, і для нього все почалося вранці того дня, коли він почув далекий постріл. Бум! Щойно відлуння стихло, прогрімало ще двічі. Бум! Бум!

¹ Еміліано Сапата (1879–1919) — мексиканський політичний і військовий діяч, один із провідних лідерів Мексиканської революції 1910–1917 років; Франсіско (Панчо) Вілья (1878–1923) — один із найвідоміших революційних генералів і ватажків повсталих селян. Обидва вважаються в Мексиці культовими постатями і символами опору диктатурі Порфіріо Діаса.

² Максиміліан I Мексиканський (1832–1867) — молодший брат імператора Австрії Франца Йозефа I, перший і єдиний імператор другої Мексиканської імперії, який правив країною у 1864–1867 роках. Розстріляний республіканцями, коли ті повернули собі владу в країні.

Він поклав на стіл книжку, яку читав,— то було «Використання електроенергії в сучасній гірничодобувній промисловості» — і, розсунувши завіси, визирнув у вікно. Судячи з усього, стріляли із гвинтівки за два-три квартали звідси. Або, як кажуть мексиканці, «за пару зон». Наступної миті почулися нові постріли, цього разу ближче. Над дахами низьких, ніби притиснутих до землі будиночків здійснювався стовп диму — спершу сірий, а згодом чорний,— і завис у сліпучій ранковій блакиті, не потурбованій жодним подувом вітерця. Стрілянина посилювалася, звідусіль було чути: бум-крак-крак, бум-крак-бум. Луна множила ці дивні звуки. Гучний тріск, що нагадував горіння сухої деревини, поступово заповнював увесь простір.

«Почалося,— подумав він із радісним збудженням.— Вони вже тут».

Мартін Гарет був допитливим юнаком, який іще перебував у тому віці (два місяці тому йому виповнилося двадцять чотири), коли людину не лякають ані несподіванки долі, ані дурні кулі на вулицях. Та насамперед його безтурботність пояснювалася тим, що він нудгував у номері готелю «Монте-Карло», чекаючи, коли у Пьедра-Чікіта запрацюють шахти, закриті через невизначену політичну ситуацію на півночі країни. Тому цікавість взяла гору над розважливістю. Він застібнув жилет, поправив вузол краватки, взяв капелюх, а у праву кишеню піджака сунув маленький нікельований револьвер «Орбеа» з п'ятьма набоями тридцять восьмого калібру в барабані. Відчуття ваги зброї навіювало впевненість у своїх силах. Перестрибуючи через дві сходинки, він спустився в хол, проминув наляканого порт'є, який зіщулювався під стійкою так, що було видно лише його вуса, і вийшов надвір.

Він прагнув усе роздивитися, увібрати жадібними очима кожну дрібницю. Відколи цей молодий гірничий інженер приїхав з Іспанії, він стежив за розвитком подій завдяки місцевим і американським газетам. Усі писали про неминучий конфлікт, про хитке становище президента Порфіріо Діаса¹, про об'єднання незадоволених навколо опозиціонера Франсіско Мадеро². Упродовж останніх місяців політична напруга зростала, відбувалися зловісні інциденти, а сутички ставали дедалі більш кривавими. Часом точилися запеклі бої. Бандити, дрібні фермери, зневірені селяни збивалися в угруповання та загони.

Для кожного мексиканця, що належав до середнього чи нижчого класу, слово «уряд» було синонімом слова «ворог». Тому повстанці прагнули захопити Сьюдад-Хуарес, де розташовувався головний прикордонний пункт, через який пролягав шлях із Мексики до США. Останніми днями вони підбиралися все ближче і займали позиції в околицях міста. Накопичували сили. Саме зараз починалася справжня боротьба — і, можливо, революція.

У віддаленому кінці порожньої вулиці, навпроти більярдного салону, що мав назву «На цьому й на тому світах», лежав горілиць мертвий чоловік. Його, воче-

¹ Порфіріо Діас (1830–1915) — мексиканський політичний діяч, генерал, який двічі був обраний президентом, а 1884 року встановив диктаторський режим, якому поклала край Мексиканська революція. У травні 1911 року втік до Європи.

² Франсіско Мадеро (1873–1913) — визначний мексиканський політик, письменник, філантроп. Після повалення диктаторського режиму Порфіріо Діаса 1911 року був обраний президентом. У лютому 1913 року стався військовий переворот, унаслідок якого Мадеро разом із віцепрезидентом Суаресом були вбиті.

видь, відтягли в безпечне місце вже після того, як він був застрелений,— на це вказувала довга цівка крові, що зміїлася незаасфальтованою землею. Мартін ніколи, навіть на шахтах, не бачив людини, яка загинула насильницькою смертю, тож зупинився і якусь хвилю розглядав труп. Його увагу привернуло те, що одяг убитого був зім'ятий і подекуди розірваний — кишені вивернуті, на ногах самі лише шкарпетки, а черевики кудись зникли. Спотворене страшною гримасою обличчя дивилося в небо, широко розплющені очі були припорошені тонким шаром пилу. Над роззявленим ротом дзижчали мухи; вони роїлися не тільки біля губ, а й на грудях мерця, де розповзалася бура пляма. То був чоловік невизначеного віку — від тридцяти до п'ятдесяти років, убраний як звичайний містянин. Явно не боєць, а випадкова жертва, вражена сліпою кулею. Мартін нарешті здогадався, чому його поклали у затінку біля приземкуватої будівлі. Ні, не для того, щоби надати йому медичну допомогу — він, безсумнівно, був мертвий,— а для того, щоби спокійно, без перешкод, обібрати до нитки.

Мартін дістався перехрестя і пройшов трохи вперед, намагаючись триматися ближче до мурів. Вулиці залишалися безлюдними. Десь там, поза полем його зору, тривала стрілянина, що стала ще лютішою і вже охоплювала кілька місць водночас. Він рушив далі, орієнтуючись на звук найближчих пострілів. Вони лунали гучніше в північно-східній частині міста, біля річки Браво й мостів, що вели через кордон на територію США — в Ель-Пасо у штаті Техас.

Він відчув спрагу. Від напруги горло пересохло. У цьому районі будинки були не такими високими, а сонце палило безжально. Він послабив вузол краватки, змахнув піт із чола, ізсередини витер хусточкою капе-

люх і роззирнувся довкола. Жодної душі. Він навіть не уявляв, що війна настільки спустошує краєвид.

На протилежному боці вулиці напис «Чирвовий туз», намальований на фасаді, позначав таверну. Спрага страшенно мучила, тож Мартін швидко зважив усі «за» і «проти». Тоді, набравшись сміливості, кинувся бігти. Ці тридцять метрів видалися нескінченними, але ніхто в нього не поцілив, хоча постріли гримотіли не дуже далеко. Двері таверни виявилися зачиненими. Він постукав кілька разів, але ніхто не озвався. Зрештою двері прочинилися на якихось кілька сантиметрів, і в щілині з'явилося худе вусате обличчя.

— Впустіть мене,— мовив Мартін.— Я хочу пити.

Чоловік мовчав, сумніваючись, чи варто це робити. Пара чорних-пречорних очей насторожено обмацувала молодика.

— Я маю гроші,— наполягав Мартін.— І заплачу за те, що вип'ю.

Після короткого вагання чоловік упустив його всередину.

— Що вам принести, сеньйоре?

— Води.

— І все? — господар здивовано глипнув на Мартіна.— Не бажаєте сотолу¹ або текілі?

— Згодом. Спершу дайте мені води, будь ласка.

Один із чоловіків підвівся, підійшов до них і обперся на шинквас. Низенький, із великим черевом, що випиналося з-під наполовину розстебнутого полотняного піджака, і з пишними вусами, що майже ховали губи.

¹ Сотол — міцний алкогольний напій, подібний до текілі, що виробляється тільки в трьох мексиканських штатах — Чіуауа, Коауїла та Дуранго.

Він неквапливо розглядав Мартіна, який зняв капелюха і хусточкою витирав змокле від поту обличчя.

— Іспанець? — спитав він.

— Так.

— Акцент відразу видає гачупіна¹.

Мартін кивнув, не певний, добре це чи погано. Іспанських поміщиків часто пов'язували з режимом Порфіріо Діаса.

— Кожен народжується там, де йому судилося народитися, — відказав він.

— Звісно.

Господар, нічого не питаючи, поставив перед Мартіном чарку теки.

Той відхлебнув ковток і скривився. Текіла була прозорою, як вода, і міцною, як диявол.

— Не найкращий день для прогулянок, — зауважив товстун.

Він не відривав від нього зацікавленого погляду. Здалеку доносилися приглушені постріли.

— То повстанці? — спитав Мартін.

Похмура посмішка промайнула під вусами співрозмовника.

— Залежить від того, під яким кутом на це поглянути, сеньйоре. Люди Мадеро відстрілюють безволосих. А ті мочать їх.

— Безволосих?

— Солдатів. Лисих.

— Їх так називають, бо вони наголо стрижені, — пояснив господар.

— Одні бідаки проти інших. Політики змушують їх шукати на тому світі те, чого вони не мають на цьому.

¹ Зневажливе прізвисько іспанських завойовників у Мексиці.

Вусатий товстун розмовляв увічливо, не припускаючи помилок. Відчувалося, що це освічений чоловік. Він кивнув на двері.

— На вашому місці, сеньйоре, я би спокійно допив текилу. Якщо ви визирнете звідси, вас можуть покалічити.

— А що відбувається?

— Бійки в кількох місцях і на станції теж, — мексиканець вказав на клієнтів, які сиділи за столиками. — Оці хлопці можуть розповісти вам більше, ніж я. Вони прийшли з вокзалу. Це неподалік.

Мартін зосередив погляд на чотирьох чоловіках: засмальцьовані джинсові комбінезони, брудні кашкети, широкі вуса, почорнілі від вугілля обличчя. Залізничники. Або колійники, як кажуть на півночі. Він жестом покликав господаря.

— Я з величезним задоволенням запрошую всіх випити зі мною, якщо ви не проти.

— Чом би й ні? Не зволікаймо.

Кілька чоловіків повільно, із гідністю, піднялися і наблизилися до шинку. Господар наповнив чарки.

— Мадеристи зрання напали на нас із заходу і з півдня, — мовив залізничник із тих, які пристали на його пропозицію. — Почали малими загонами, а потім підійшло підкріплення і кавалерія... нам було непереливки, — він показав на своїх товаришів. — Довелося дати драку, бо на станції стало гаряче.

— А хто перемагає?

— Ще нічого не відомо. Подейкують, що з одного боку йде дон Франсіско Мадеро із сеньйорами Ороско¹

¹ Паскуаль Ороско Васкес (1882–1915) — мексиканський військовий діяч, один із лідерів революції, який спершу приєднався до Франсіско Мадеро, а 1912 року повстав проти нього.

та Вільєю, а вони дуже круті. З іншого боку сунуть федерали з генералом доном Хуаном Наварро, а цей тип — міцний горішок.

— Тигр із Серро-Прієто,— докинув вусач.

Це не скидалося на похвалу, а радше на вертало на думку про поцятковані кулями мури і людей, які звисали з дерев, наче спілі грона.

— Коли все це закінчиться,— підсумував іще один залізничник,— ми не дорахуємося багатьох голів.

Усі зосереджено пили. Надворі стрілянина то вщухала, то спалахувала з новою силою — ці звуки нагадували гуркіт хвиль, що б'ються об скелі. Мартін замовив ще по одній чарці для кожного, і ніхто не відмовився.

— Скажіть, любий друже...— Товстун, тримаючи чарку в руці, роздивлявся Мартіна, насупивши брови.

— Слухаю вас.

— Ви не образитеся, якщо я щось запитаю?

— Ні, анітрохи.

— Що ви загубили в нашому краю?

Дещо збентежений, юнак, затинаючись, відповів:

— Я працюю на шахті... неподалік звідси.

Той метнув на нього швидкий недовірливий погляд, ніби запідозривши, що перед ним ворог. Одним духом вихилив чарку і знову позирнув на Мартіна, помітивши, що права кишеня піджака відстовбурчується більше, ніж ліва. Повільно оглянув його з голови до ніг, намагаючись визначити його статус.

— Управитель?

— Інженер.

— А-а... Розумію,— заспокоївся мексиканець.

— Мені цікаво. Я ще ніколи не бачив революції.

— Кажуть, цікавість згубила кішку,— втрутився хтось із залізничників.— Краще перечекати тут, поки не стихне.

Мартін замислився. Порив виявився сильнішим за розсудливість. Він поклав кілька монет на шинквас.

— Взагалі-то мені треба...

Він не встиг завершити фразу. У двері загрюкали — часто, люто, загрозливо. Такі відвідувачі не просять дозволу, а вимагають, аби їх негайно впустили.

— Відчиняйте, сучі діти! Інакше ми виб'ємо двері!

Вони ввійшли, принісши із собою вуличне світло, що мерехтіло на карабінах, на гільзах набоїв у комірках патронташів, що перехрещувалися на білих бавовняних сорочках, на жовтих жилетах і коротких куртках. Повстанців було близько дванадцяти — втомлених, злих, пропахлих потом і землею. Деякі були взуті в чоботи зі шпорами, що дзеленчали, ударяючись об дощату підлогу. Під крислатими сомбреро виднілися почервонілі запалені очі та сірі від порохового диму вуса.

— Усім стати до стіни! — звелів чоловік, що скидався на ватажка.

Мартін підкорився разом з іншими. За шинквасом залишився тільки господар, який не сумнівався, що гості попросять налити їм чогось. Змирившись з обставинами, він дістав ще один глечик із водою та дві пляшки, розставив чарки в ряд. Схоже, революція навідувалася до «Чирвового туза» не вперше.

Мартіна обшукали так само, як усіх присутніх. Його гаманець і «Орбеа» 38 калібру моментально опинилися в руках гіпотетичного ватажка.

— А це що таке, любчику?

Тримаючи револьвер на долоні, він дивився на Мартіна з іронією та недовірою. Той знизав плечима.

— Моя особиста зброя. Ніколи не знаєш...